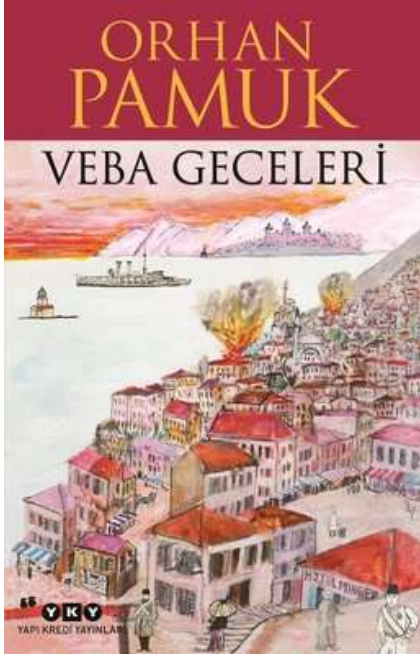

T1- Veba Geceleri'ne eleştirel bir bakış

Kitabın künyesi

Yazar: Orhan Pamuk

Kategori: Edebiyat, Roman

ISBN: 978-975-08-4928-2

YKY'de İlk Baskı Tarihi: Mart 2021

Fırat TAŐI

Öz

Orhan Pamuk'un son romanı Veba Geceleri'nin "Panorama-Anlatıcı-Okur İlişkisi, Kültürel Doku-Kahraman-Karakter İlişkisi, Dil Sorunsalı, Metinlerarasılık, Çoğulcu Estetik" yönleriyle eleştirel yöntemle incelenmesini içermektedir. Çalışma, ana hatlarla verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Orhan Pamuk, Veba Geceleri, veba, karantina, Osmanlı İmparatorluğu

Giriş

Benim Adım Kırmızı romanıyla Nobel Edebiyat Ödöl'ünü alarak edebiyatta sarsılmaz bir yer edinen yazar Orhan Pamuk, Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan yeni romanı Veba Geceleri'nde, okurunu, Osmanlı'nın hayalî 29. Vilayeti Minger adasında vuku bulan veba pandemisiyle karşılamıştır. Polisiye, siyaset, aşk, tarih konularını temele alarak oluşturduğu metnini salgın, mücadele, ihtilal, devlet, birey gibi yan konularla da destekleyerek derinlikli bir anlatı oluşturmuş, anlatısını postmodern kurguyla okurun beğenisine sunmuştur.

Kısa özet

Osmanlı Vilayeti Minger Adası'nda 1901 yılında, veba salgını baş gösterir. Padişah Abdülhamit, Sağlık Başmüfettişi Bonkowski Paşa'yı ve onun yardımcısı Doktor İlias'ı gizli görevle adaya salgını durdurmaları için gönderir. Bonkowski Paşa, adada salgınla ilgili araştırma yaparken uğradığu saldırı sonucu yaşamını yitirir. Bunun üzerine Abdülhamit, kısa süre önce yeğeni Pakize Sultan'la evlendirdiği karantina uzmanı Damat Doktor Nuri'nin adaya gitmesini gönderdiği şifreli pusulayla ister. Bu yolculukta Pakize Sultan da kocasına eşlik etmektedir. Vebanın yayıldığu haberleri ve karantina korkusu adada panik havası yaratır. Kaçan kaçmıştır kalanlarıysa karantina yasaklarına itaat etmek, vebayla mücadele etmek beklemektedir.

¹ YL., Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Eski Türk Edebiyatı (Siirt, Türkiye), irmibir@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9300-8612 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 10.05.2021-kabul tarihi: 20.09.2021]

Veba Geceleri'nde panorama-anlatıcı-okur ilişkisi

Yakın dönemde kaleme aldığı eserlerden Masumiyet Müzesi(2008), Kafamda bir Tuhafılık(2014), Kırmızı Saçlı Kadın(2016), nihayet bu yıl yayımladığı Veba Geceleri(2021) barındırdığı sahnelerle panoramik romanlardır. Yazar bu eserlerinde geçmişi, okurun gözüne sokar; şimdiyi, hissettirir. Bu, Orhan Pamuk okurlarının alışık olduğu bir anlatıdır. Yazar, son romanı Veba Geceleri'nde de bundan fazlasıyla yararlanmışır. Kitabın başında “Dikkatli okurların hemen fark edecekleri gibi ön kapak resmi Vilayet Meydanı civarından Arkaz şehrini göstermesine rağmen, arka planda, uzaklarda Kale ve şehir yeniden gözükmektedir.” der. Bu cümle okur için bir uyarıdır. Ön kapak resmi ile günümüze gönderme yapar, yakın tarihi, yaşadığımız bu günleri kasteder. Arka plandaki görselle de geçmişi, uzak tarihi; Osmanlı'nın hayalî adasında geçen olayları Pakize Sultan, Kolağası Kamil, Ramiz gibi hayalî karakterler ile Abdülhamit, Bonkowski Paşa, V. Murat gibi yaşamış, tarihe mal olmuş karakterleri iç içe vererek anlatır.

Orhan Pamuk, eserlerinde postmodern teknikleri kullanarak okuru şaşırtmayı seçiyor. Bu romanda anlatıcı olarak Mingerli tarih araştırmacısı Mîna Mingerli'yi seçmiştir. Bu seçim tesadüfî değildir. Kitabın genelinde yoğun bir şekilde verdiği tarihi bilgileri anlatıcı üzerinden vererek metnin iç tutarlığını sağlam bir zemine oturtmaya çalışmıştır. Zira anlatıcı Osmanlı İmparatorluğu'nun liman şehirlerinden yazılmış konsolos raporlarını okuyarak, onlara dayanarak doktora yapmış, akademik kitaplar yayımlamış, başarısını ispatlamıştır. Yazar, anlatıcı üzerinden “ (...) bir tarih kitabı kaleme aldığım için pek çok kereler tek kişinin görüş açısı kuralına uymadım, hatta bozdum bu kuralı. Böylece en duygulu anlarda okura bilgiler, rakamlar verdim (...) başka kahramanların düşüncelerine hızla ve pervasızca geçtim (...) ki kitabım biraz daha çok tarih olsun.”(Pamuk, 2021: 13) diyerek metni oluşturma nedenine değinmiş; “Tarihi hikâyeler ne kadar ‘romantik’ iseler o kadar doğru değildirler ve ne kadar ‘doğruysalar’ –ne yazık ki- o kadar da romantik değildirler.” (Pamuk, 2021: 148) diyerek de oluşturduğu bu metnin gerçekliğini okura sorgulatmıştır.

Metnin yoğun tarih bilgisiyle yoğunlaşmış olması, okuyucu açısından, kitabı okunması zor bir metne dönüştürmüştür. Okur, aksiyonun zirve yaptığı bir yerden hemen sonra “tarih” okuyarak metinden uzaklaşabiliyor. Yazarın derdi veba romanı yazmak ise de tarih romanı yazmak ise de başarılı olduğu söylenemez. Çoğu bölümde okur, sayfanın sonuna konan noktayı görmek için adeta sabırsızlanıyor.

Kültürel doku-kahraman-karakter ilişkisi

Venedikliler, Bizanslılar, Araplar ve Osmanlılar dâhil farklı dönemlere, medeniyetlere ait birçok yapı ve kültürel doku barındıran adada sürgün bürokratlardan, göçmenlerden, Rumlardan, Araplardan, Türklerden oluşan çok renkli ortak bir yaşam söz konusudur. Eczane, postane, fırın, berber, bakkal, cami, kilise, tekke, hastane, otel, hapishane gibi birçok sosyal mekâna da ev sahipliği yapan ada; sahip olduğu zengin kimlikle Osmanlı İmparatorluğu'nun minyatürü gibidir. Vebanın ortaya çıkmasıyla adadaki huzur ortamı da bozulmuştur. Bu huzursuzluk, adanın bağımsızlığını ilan etmesine kadar devam edecektir. Burada Osmanlı'nın son dönemlerini göz önünde bulundurmamak gerekiyor. Nitekim Ege'deki adaların büyük kısmının elden çıkması neredeyse metindeki anlatı tarihine denk düşmektedir.

Ada halkının veba karşısındaki tutumu farklıdır. Müslümanlar daha çok kaderiyetçi bakış açısıyla davranıyor, şeyhlerin yaptıkları muskalara güveniyorlar: “Müslümanlar arasında mikrop ve salgın bilinci altın ve gümüş ne para varsa sirkeyle ovuşturmak seviyesindedir. (...) Şeyh Efendi hazretlerinin okunmuş muskasına yüz sürüyorlarmış gibi yaparlar.” (Pamuk, 2021: 94).

Günümüz pandemi koşullarında da benzer davranışların sergilendiğini biliyoruz. Yazar burada bir polemik yaratmak derdinde değildir. Meseleyi, güncele yakın tutarak anlatmayı seğmiş. Yazarın vebayla ilgili kullandığı lizol, dezenfektan, maske gibi biręok terime yabancı olmayan okur, kahramanlarla duygudaşlık kurabiliyor.

Kahramanlar veba salgını etrafında birleşe de çoğu müstakil yaşantı sürmektedir. Her birinin ait olduğu sınıf-kültürel kimlik belli olsa da çoğunun ada ve vebadan gayrı ortak noktası yoktur. Neredeyse her biri kendi yolundadır. Postmodern anlatının imkânlarını sonuna kadar kullanan yazar, Padişah Abdülhamit'i de metnin ortasına oturtmuştur, gönderdiği şifreli pusulalarla varlığını her an hissettirmiştir.

Dil Sorunsalı

Yazar, kitabın genelinde yoğun bir şekilde verdiği tarihi bilgileri anlatıcı üzerinden vererek metnin tarihi roman iddiasını güçlendirmişse de kullandığı dil, seğtiği sözcükler bakımından başarılı olamamıştır. Birkağ yerde zorlamayla da olsa eski dilde karşılığı olan birkağ sözcük kullanmıştır. Yazarın derdi tarihsel bir roman yazmak olmadığı için *dile* bu yönden yüklenmek gereksiz olacaktır fakat metinde yazım, imla ve noktalama hataları çokça göze çarpmaktadır. Böylesi basit hatalar yayıncı ve yazar açısından kabul edilebilir türden değildir.

Metinlerarasılık

Postmodern edebiyatın temel özelliklerinden biri olan "metinlerarasılık" üstkurmacanın bir türevidir (Ecevit, 2001: 110). Ana metindeki anlamın başka metinler yoluyla şekillendirildiği metinlerarasılıkta yazar, metni ödünç alır, kendi metni içinde eritir. Bir bakıma ödünç metin kullanır. Buradaki amağ katmanlı bir anlam mozaiği oluşturmaktadır. Metinlerarasılıkta anlam; pastiş, parodi ve ironi ögeleriyle de derinleştirilir. Orhan Pamuk bu metninde parodi ve ironiden fazlasıyla yararlanmıştır. Entrika ve gizemi polisiye kurguyla okura sunan yazar, örneksediği metinler üzerinden (Pakize Sultan'ın yazdığı mektuplardan) Sultan Abdülhamit dönemini ironi ögesiyle okutur. İlk sayfalarından itibaren anlatıcı üzerinden metne dâhil olmaya çalışan yazar fikirlerini, sıkça dile getirdiği gibi, her şeyi mektuplardan öğrenen anlatıcı Mına Mingerli üzerinden aktarır. Bunu yaparken ironiye başvurmadan edemez: "Pakize Sultan masanın bir ucunda otururken bütün görüp işittiklerini ablasına daha sonra yazdığı için bugün bu tarihi yemek hakkındaki her şeyi biliyoruz." (Pamuk, 2021: 19).

Mektuplar, metnin oluşturulması için ödünç alınmıştır. Yazar çoğu yerde bunu okura hatırlatır. Mektuplar olmasaydı bu metin de olmazdı demeye getirir. Orhan Pamuk mektupların tarihi ve edebi yönlerinden faydalanarak oluşturduğu bu metninde fikrini ve bakış ağısını okura tarihi gerçeklik ile kurgusal gerçekliği birleştirerek verir. Sultan Abdülhamit ve Osmanlı'yla ilgili anlatıların neredeyse tamamında bundan faydalandığını görmek mümkündür. Abdülhamit tahta çıktıktan sonra Osmanlı Devleti'nin mevcut toprak bütünlüğünü gösteren bir harita yaptırıp her yere asılması emriyle ülke genelinde dağıttırır (Pamuk, 2021: 32). Kitapta geçen bu bilgi tarihi bir gerçekliktir. Az bir araştırma ile da Abdülhamit'in bu ve buna benzer biręok harita çizdirdiğini öğrenmek mümkündür. Devamında dile getirdiği kısım ise kurgusaldır. Yazarın, tarihi yorumlayışıyla ilgilidir. Bunu da mektuplara konu olan sohbetlerden öğreniyoruz. Pakize Sultan'ın haritayla ilgili duyduğu bir dedikoduyu kocasına anlattığını hem de ablasına mektupla hatırlattığının notunu düşen anlatıcı hikâyeyi aktarır:

"(...) büyük oğlu şehzade Selim'i çok seven Abdülhamit, oğlu henüz on on bir yaşlarındayken, oğlunun odasına birden girince şehzade'nin kendi yaptırdığı bu haritanın bir boy küçüğüne baktığını

görüp çok sevinmişti. Padişah yaklaşıncı, bu haritada bazı memleketlerin siyaha boyandığını görmüştü. Dikkatli bakınca oğlunun siyaha boyadığı memleketlerin kendisi tahttayken kaybettiği veya teslim ettiği memleketlerden olduğunu görüp Osmanlı İmparatorluğu'nun küçülerek yokoluşundan babasını mesul tutan bu hain evlattan anında nefret etmişti” (Pamuk, 2021: 32).

Yazarın derdi burada tarihi bir gerçekliği sunmak değildir elbette. Anlatıcı üzerinden verdiği bu hikâyeye Abdülhamit Dönemi'ne dair fikirlerini paylaşan yazar kurguyu, tarihte bilinen şahsiyetlerin isimlerini kullanarak okurun zihnine *gerçeklik* olarak sunmaya çalışmıştır. Metinlerarasılık tekniğiyle ödünç aldığı bazı tarihi hakikatleri ironi ve parodi yoluyla okura sunmuştur.

Yazarın, kitabın 15. Bölüm'ünde değindiği “Hacı Gemisi İsyanı” olayına da metinlerarasılık yönünden yaklaşmak yerinde olacaktır. 1876-1914 yılları arasında hac yolunda birçok salgının görüldüğü sır değildir. Yazar da bu olaylardan birini dönüştürerek metnine almıştır.

Polisiye görünümü, tarih konulu metin; güncelin şemsiyesiyle okura sunulmuştur. Metin, yoğun bir metinlerarasılıkla ele alınmış: “Bazan Padişah yeni tanıdığı bir polisiye yazarının (Eugene Bertol-Graivil, Edgar Allan Poe ya da Maurice Leblanc) diğer kitaplarını çok merak eder ya da zaten sevip bildiği bir yazarın (Emilie Gaboriau, Ponson du Terrail) yeni bir romanının(...) tercümesini yaptırır (...) bazen da Üç Silahşörler, Monte Kristo gibi klasik romanları tam metin çevirtir.” (Pamuk, 2021: 157) bunun gibi kitabın çoğu yerinde göndermeler yapılmıştır. Metindeki olayların çözümü dahi, ironi yoluyla, bazı kitapların okunmuş olmasına bağlanmıştır.

Bonkowski Paşa'nın cinayetinin ardındaki sır perdesinin aralanmasında Sherlock Holmes hikâyelerinde olduğu gibi araştırma yapılır. Bu istek bizzat Padişah Abdülhamit'ten gelmiştir. Sherlock Holmes hikâyelerine gönderme yapılması başlı başına bir metinlerarasılıktır fakat burada yazarın sorduğu soru da çok önemlidir: “Sherlock Holmes gibi derken Abdülhamit neyi kastediyordu?” (Pamuk, 2021: 156).

Burada kastedilen tek şey Osmanlı Padişahı'nın polisiye romana duyduğu merak değildir. Bunu bir karşı çıkış olarak da okumak gerekir. Damat Doktor ve Sami Paşa'nın konu hakkındaki fikirlerinin çözümlenmesi konunun anlaşılması için gereklidir. Yazar burada yöntem sorgulaması yaparak yeni Osmanlıyı ve eski Osmanlıyı yönetsel olarak karşılaştırmıştır.

Çoğulcu estetik

Postmodern metinlerde, kabul görmüş estetik anlayış görülmeyebilir. Bu metinlerde mutlak gerçeklik yoktur. Estetikten yoksun metin oluşturan yazar, çoğulculuk ilkesiyle, her türlü sistemleştirmenin karşısına kendi kurmaca gerçekliğini çıkarır. Çoğulculuk ilkesi, “Sanatsal olan ile olmayan arasındaki sınırları ortadan kaldırır, kurmaca ya da değil tüm yazı ürünlerini kanatları altına alır (Ecevit, 2001: 68).” Orhan Pamuk bu metninde çoğulculuk ilkesini es geçmemiştir. Polisiye, siyaset, aşk, tarih konularını temele alarak oluşturduğu metnini salgın, mücadele, ihtilal, devlet, birey gibi yan konularla destekleyerek derinlikli bir anlatı oluşturan yazar, geniş bir okur kitlesini hedeflemiştir. Bu yönüyle Veba Geceleri, karma bir okuma zevkine de denk düşen çoğulcu estetik anlayışa iyi oturtulmuştur denilebilir. Damat Doktor Nuri, Pakize Sultan, Kolağası Kamil, Sultan Abdülhamit, Bonkowski Paşa, V. Murat, Vali Sami Paşa gibi seçkin karakterler ile Ramiz, Zeynep, Mecid, Hadid, Kahya Seyit gibi halktan karakterler çoğulculuk ilkesi zemininde birleştirilmiştir. Bu karakterler etrafında gelişen olaylar, yazma konusunda (mektuplar vs. dışında) hiçbir deneyimi olmayan, oldukça amatör, Pakize Sultan'ın kardeşine gönderdiği mektupların anlatıcı Mîna Mingerli tarafından romana kurgulanmasıyla oluşturulmuştur. Yazar metnin 'Giriş'inde “Okurlar çıkış noktamın yüksek edebi sorunlar olduğunu lütfen sanmasınlar. (...) okumaya başladığınız kitap ilk başta mektuplar için hazırlanmış bir 'yayına hazırlayanın önsözü' dür.

Önsöz uzadı, araştırmalarla çeşitlendi ve elinizdeki kitaba dönüştü.” (Pamuk, 2021: 11) diyerek anlatıcı üzerinden *derdini* anlatır. Yani metin bir bakıma *asıl yazardan* bağımsızdır. Yazar böylelikle ‘estetik meselesi’nin de önüne geçmiş oluyor. Gelebilecek ‘estetik’ eleştiri salvolarını amatör anlatıcı üzerinden engellemiş oluyor.

Karşılıklar, hiyerarşık bir düzen olmaksızın metinde yer almıştır. Aşk ve ölüm, özgürlük ve esaret, zengin ve fakir, soylu ve avam, yerli ve yabancı gibi birbirinin zıddında konumlanan çoğu öge Veba Geceleri’nde yan yana, iç içe sergilenmiştir. Orhan Pamuk metnini tek tema etrafında örmemiştir, üstkurmaca tekniğinden yararlanarak metinsel bir çoğulculuk örneği oluşturmuştur. Belgeye dayalı Osmanlı Tarihi’ni mektuplarla sorgulatan Orhan Pamuk, gündelik toplumsal bir sorunu(pandemi) da tarihe taşıyarak(veba) geniş bir okur kitlesini tarihin saçaklarına sığdırmıştır.

Sonuç

Metnini üstkurmaca düzlemde işleyen Pamuk, metinlerarasılık ve çoğulculuk ögelerinden de fazlasıyla yararlanarak postmodern bir metin oluşturmuştur. Kitabın adı ve konusu arasında bir uyum söz konusu olduğu halde yazar yine de buna tam olarak veba konulu kitap ya da tarih konulu kitap denmemesi gerektiğini de satır aralarında anlatıcı üzerinden okurla paylaşıyor. Özellikle vebayla ilgili (hastalıktan kısa süre içinde ölen kahramanların tasvirleri) kısımlarda canlı bir tablo çizen yazar metnini gerçeğçi sahnelerle resmetmeyi ihmal etmemiştir. Kitabı, güncele dayandırarak metninin okur nezdinde ilgi görmesini sağlayan yazar amacına da ulaşmiş görünüyor.

Kaynakça

Ecevit, Y. (2001). Türk Edebiyatında Postmodernist Açılımlar. İstanbul: İletişim.

Pamuk, O. (2021). Veba Geceleri. İstanbul: Yapı Kredi.